فەیلەسوفی ئەڵمانیی
پیتەر سلۆتەردایك
لە ململانێی نێوان ئەوروپاو وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەدوێ.

و:ئا، جەمال پیرە

لەگەڵ یۆرگن هابرماسدا، پینەر سلۆتەردایك لە بواری فەلسەفەی ئەڵمانی، لە کاتی ئێستادا لە ریزی پێشەوەدایە. هەموو ئەو بەرهەمانەی خۆی کە بە چاپی گەیاندوون دەربارەی لایەنی جیاجیای فیکریی و فەلسەفیی و سیاسییەکان، تا حاڵی حازر ، نەك بە تەنها لە ئەڵمانیا بەڵکو لە تەواوی خۆرئاوادا مشت و مڕێکی زۆری ناوەتەوە.
لە یەکێ لە گفتوگۆکانیدا دەربارەی واقیعیی جیهانی ئێستا بە تایبەت واقیعیی سیاسیی کە لەگەڵیدا سازکرابوو، بەگوێرەی ئەوەی کە لە کتێبی(ئەگەر ئەوروپا بە ئاگابێتەوە)ی1994دا وروژاندبووی دەربارەی ئاماژەدان بە ئەگەری سەرهەڵدانی کێشە لە نێوان ئەوروپا و وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، دەڵێ" پێموایە کە ئێمە خەریکە لە بازنەی سیحریی شەڕی سارد دا دەردەچین، لە ماوەی نیو سەدەی رابردووەوە سەرسامییەك هەبوو بەوەی کە پێی دەڵێن "خۆرئاوا" چەند شێوەو فۆرمێکی پەکخستنی سیاسییانەی بە ئەوروپا بەخشی، هەروەك ئەوەی کە بەسەر یۆگۆسلافیا دا هات. بەڵام دەرکەوت ئێستاکە ئەو شێوازە شایانی گەیشتنە ئەنجام نییە، ئەمەش لەبەر ئەوەی کە کۆمۆنیزم بەتەنها ناتوانێ رۆڵی خۆی بگێڕێ، هەروەك کە بەربەستی ئاو ئەوەی کە شارستانییەتی ئەمریکا لە ئەوروپا جیادەکاتەوە رۆژ لە دوای رۆژ فراوانتر دەبێ، لە ساڵی 1945 وە ئەوروپا شەرعییەتی راگەیاندنی شەڕ بەناوی شارستانییەت لەدەستدا بەسەر گەلانیتردا کە پێشتر وەك سیمبولی شونासی ئەوروپا دادەنرا، ئەو کات لەسەر ئەوروپییەکان بووفێری بەیەکەوەژیان بن لەگەڵ ئەو وێنە ناشیرینەی خۆیاندا، بەڵام لە برینی نەرجسیەوە لە شێوەیەك لەو حیکمەتە دەرباز بوون و وایان لێهات کە جیاوازییەکی قووڵ بکەوێتە نێوانیان لەگەڵ وڵاتە یەکگرتووەکاندا، کە بێگومان حیکمەتی بێدەرەتانەکان بوو، بەڵام شێوەیەك بوو کە هیچ پەیوەندییەکی بە ئاکارەوە نەبوو، حیکمەتێك بوو کە خۆی بە ناچاری دەبینیەوە تا رۆڵێکی گەورەی جیهانی بگێڕێ، ئەمەش لە زەمەنی زۆربوونی پەیوەندییەکاندا کە بە "جیهانگیری" ناودەبرێت کە تیایدا مەرج نییە سەرکەوتوو لە کۆتاییدا بەهێزترین و خاوەن نفوزی زۆرتر بێت، بەڵکو دەکرێ پێچەوانەکەی راست بێ.
پیتەر سلۆتەردایك لە رۆڵی نوێی ئەوروپادا دەدوێ و دەڵێ" ئەمریکییەکان خاوەن شتێك نین لە پرەنسیپی نوێی واقیعدا، لە جیهانێك کە بە زۆیو بۆری پەیوەندییەکان دەناسرێتەوە. پێموایە گاڵتەجاڕییە کە رۆڵی "لیفینگستۆن " لە عێراقدا بگێڕن، یان بەو شێوەیە هەڵسوکەوت بکەین وەك ئەوەی کە لە توانامان‌دا بێ سەر لە نوێ ئالایەك لەسەر نەخشەکاندا هەڵکەین.
ئیمپراتۆرییەتی قەیسەرە چنراوەکان لە نێو خۆیاندا سەرجەم خەونە سیاسییە ئەوروپییەکانیان بەدیهێنا " لە شاهەکانی خۆرەوە" تا " گەلانی خۆر" کە نەتەوەکان بوون، کەچی چل ملیۆن قوربانیی ئەوروپییەکانی فێرکرد ئەم فراوانبوون و پەلهاویشتنە نەخۆش و شێتانەیە تا کوێ بڕ دەکات.
لەوساوە ئەوان دەزانن" کەلێنی مێژوو سەبارەت بە هەمووان فراوانتر دەردەکەوێ" بەپێی بۆچونی پۆل ڤالێری، بەڵام ئەمریکییەکان دووبارە رۆڵی رۆمانەکانیان گێڕایەوە، بۆ ئەوەی رۆڵی ئیمپریالیزم کە زەمەنێکی زۆری بەسەر چووە بگێڕن، من وایدەبینم کە بە پێچەوانەی ئەمەوە ئەرکی رۆشنبیریی ئەوروپا لەکاتی ئێستادا لە بۆنەیەکی سیاسیی پۆست ئیمپریالییەوە خۆی دەبینێتەوە، بەوەی کە مرۆڤێکی ئەوروپیی وەبەربهێنێت بەو مانایەی کە بیر لە دوای ئیمپراتۆییەت بکاتەوە بە سیاسەتێك کە لەگەڵ واقیعیی مرۆیی جیهانی نوێدا بێتەوە..

لەسەر هەمان تەوەرو سیاقدا پیتەر سلۆتەردایك بەردەوام دەبیٚو دەڵیٚ " ئەوروپا بیٚ روونكردنەوەی ئەو دیدگایەی كە گەورەیی خۆی تیادا دەبینێتەوە ناتوانیٚ بە ئاگا بێتەوە" ئەو مافانە چین كە شەرعییەتی سەركەوتنی داهاتوو دەدات؟ لە راستیدا لە توانای هیچ كلتورێك دا نییە كە تا سەر پارێزگاریی لە بوونی خۆیدا بكات تەنانەت ئەگەر سەد ساڵی تری بخەیتە سەر، وەلحال لە كاتی ئێستادا ئەم شێوە رووبەڕوبوونەوە گەورەیە كە بە" مافەكانی مرۆڤ" ناسراوە لە توانای دایە ئەم دیدگایەی كە لەسەرەوە باسمانكرد دابمەزرێنیٚ، بەلاٚم پێویستە لەسەرمان كە بزانین ئاخۆ ئێمە قسە لەسەر چی دەكەین،

"مافەكانی مرۆڤ" بەتەنها چەند وشەیەكیگەورەی بێناوەرۆك نییە دەربارەی دیموكراسییەت وەك چۆن هەندێك كەس لایان وایەو لەو بڕوایەدان، بەڵكو رەتكردنەوەی چەوساندنەوەی مرۆڤە، دانپیانانە بەوەی كە ئەوانی دیش مافی ئەوەیان هەیە بەهەمان رەفاهییەتو خۆشگوزەرانی ئێمە بژیێن،

هەڵبەتە سەرجەم تراژیدیاكان، دەرباز بوون لە كۆڵۆنیالیزم كە نیوەی دووەمی سەدەی بیستەمی پێدەناسرێتەوە، لە بازاڕی بێئاگاییەوە سەریانهەڵدا، ئەوروپییەكان بەرهەمەكانی خۆیان ئەگەر بشیٚ بڵێین بیرو راكانی خۆیان هەرزانانە فرۆشت، سامانێكیان بۆ خۆیان گڵدایەوە، وەلحال دیموكراسییەتێكی بیٚ رەفاهییەتو خۆشگوزەرانی بیٚ مەدلولو بیٚ ناوەرۆكو مانایە، لە راستیدا وەبەرهێنانێكی حەیابەرەیە.. بەلاٚم بنەڕەتییە. بۆ ئەوەی دووبارە بیر لە سیاسەتی دەرەوەی خۆمان بكەینەوە لە بواری بۆچونو راكانماندا ئەو پرسیارەی كە بۆ ئێمەی ئەوروپیی خۆی بەدەردەخات، ئەوەیە كە ئایا ئێمە شتێكمان هەیە تا بتوانین بیدەین بە ئەوانی دی ، ئەگەر بەڕاست هەمانە، ئایا دەمانەویٚ پێشكەشی بكەین؟ "

پیتەر سلۆتەردایك رەخنە لەو بیرو ئایدۆلۆژیانەی سەدەی بیستەم دەگریٚو دەڵیٚ " ئاشكرایە كە سەرجەم بیرو ئایدۆلۆژیاكان كە لە ماوەی سەدەی بیستەم لە ئەوروپادا هاتنە ئاراوە ئەركی یاسادانانی ئێمەیان لەسەر بوو، وای لێكرد كە كەمتر بۆ هاولاٚتی سودمەند بیٚ، با نموونەی بوونگەرایی و دیدی سارتەر بۆ "مرۆڤی مەحكوم بە ئازادی" وەربگرین ئایا ئەمە ئێشو ئازار نییە! ئەوروپیەك كە نەتوانیٚ بەدەستی خۆی ئازادی خۆی بەدەست بێنیٚ، بە هەمان شێوە هایدگەر توانی ئەوروپییەكانی دوای شەڕی دووەمی جیهانی سەرسام بكات، بەوەی كە بیرو بۆچونێكیان پێبدات كە لەگەڵ بارودۆخی ئەواندا تەبا بێت، راستییەكەی هایدگەر لە رێگەی چەمكەكەی خۆیدا" چەرخی تەكنەلۆژیا" پەنجەی خستە سەر دۆڕانێك كە لە رابردوودا بەهۆیەوە سەركەوتنی بەدستهێناوە، واتای ئەم گوتەیەش ئەمەیە كە ئەوەی لە رووی تەكنەلۆژیاوە سەركەوتن بەدەستبێنیٚ، هەر دەبیٚ لە كۆتاییدا شكست بێنیٚ. بەلاٚم رۆشنبیر لە كاتی ئێستا دا دەكریٚ چ رۆلێك بەدەستبێنیٚ؟ سلۆتەردایك لە وەلاٚمی ئەو پرسیارەدا دەڵیٚ"ئێمە لە دیموكراسییەتێكدا ناژین بەتەواوی مانا راستەقینەكەی وشەوە، بەڵكو بابەتییەكەی ئەوەیە كە ئێمە لەبەرامبەر هەموو ئەو بۆچونانەدا دەست بەسەركراوین كە جیهانی ئێستا تیایدا دەژییٚ، بۆ ئەوەی لە پیسیی دەرباز بین پێویستیمان بە كارگەری پاككردنەوە هەیە، بۆ ئەوەی مشتو مڕی گشتی پاكبكەینەوە، ئێمە پێویستیمان بە رۆشنبیری سەدەی بیستو یەكەمە...

سەرچاوە : لە ئینتەرنێتەوە.